

Kursguidernas roll i högre utbildning – En studie av kursguidebruk vid Göteborgs universitet

Viktor Aldrin*

Enheten för pedagogisk utveckling och interaktivt lärande (PIL), Göteborgs universitet

Kursguider är en text som finns mellan kursplanens målformuleringar och själva genomförandet av en kurs. Den skrivs om för varje kurstillfälle för att anpassas till datum och specifika examinationsformer. Som undersökningsmaterial är kursguider därmed mycket praktiska och ger mycket god insyn i hur undervisning är tänkt att ske. Trots detta har ingen tidigare forskning gjorts i Sverige kring detta material, och internationell forskning finns endast i begränsad omfattning kring denna typ av praktiska material. Denna artikel är en del i ett större projekt, *Bättre kursguider*, på Enheten för Pedagogisk utveckling och interaktivt lärande (PIL) vid Göteborgs universitet som bedrivits 2011–2012.

Nyckelord: kursguider, kursbeskrivningar, kurs pm, praktiker, kursguidepraktiker, Göteborgs universitet, högskolepedagogik

INLEDNING¹

Organization, it has been argued, is the hallmark of good teaching. The sequencing and arrangement of subject material appears to influence not only what students learn, but also their attitudes towards the usefulness and importance of what has to be achieved. For this reason, any procedure which makes this arrangement or organizational more obvious and striking is likely to facilitate the learning of meaningful material. Nowhere is this more important than the preliminary phases of teaching and instruction.

(Hartley & Davies 1976:239)

När en student för första gången deltar i en kurs konfronteras denne med information om hur kursen är upplagd, vad som är planerat att ske under kursen och vilka mål som ska nås efter att kursen avslutats. Detta är formellt nedtecknat i kursplanen som ett slags juridiskt-legalt dokument som antagits på institutionerna och fakulteterna vid Göteborgs universitet efter särskild kvalitetsgranskning (*Föreskrifter för kursplan och kursplanemall* 2009). Men studenten konfronteras också med någon form av instruktion – eller guidning som det också kan kallas – kring hur denna formella kursplan kommer te sig i realiteten under kursens gång. Läraren eller lärarna på kursen instruerar och introducerar kursens olika moment och när dessa är tänkta att

1 Denna artikel är en nedkortad version av Aldrin, V. (2012) *Kursguiden som instruktion och styrdokument: Konstruktioner och bruk av kursguider vid Göteborgs universitet*. PIL-rapporter 2014:04. Göteborg: Enheten för pedagogisk utveckling och interaktivt lärande, Göteborgs universitet. <<http://hdl.handle.net/2077/29380>>, hämtad 2012-08-21.

* Författarkontakt: viktor.aldrin@gu.se

ske utifrån den specifika situation som finns just vid detta kurstillfälle. Ett vanligt förfarande – i svensk högskoleutbildning – är att läraren vid detta tillfälle ger studenten något slags skrivet dokument som innehåller det centrala i instruktionen eller guidningen. Detta dokument kallas i min artikel genomgående för en kursguide då dess syfte är att guida genom kursen.

Syftet med min undersökning har varit att utforska och kartlägga de konstruktioner och bruk som framkommer i dessa kursguider vid Göteborgs universitet. De sätt som guidning av en kurs sker på kan varieras och en mängd olika sätt finns både vid olika högre lärosäten och inom enskilda universitet och högskolor. En av dessa variationer – som tydligt problematiserar studier av denna typ av guider – är benämningen av guiden. Det går inte att söka fram forskning med hjälp av enskilda nyckelord eftersom det finns en uppsjö benämningar på denna typ av text. Exempel på sådana benämningar, förutom *kursguide*, är *kursbeskrivning*, *kurs-pm*, *kurs-introduktion*, *studieguide*, *studieintroduktion*. Samma begreppsförvirring finns även utomlands, där dessutom den svenska uppdelningen av formell kursplan och semiformell kursguide sällan existerar. Inom den anglosaxiska världen är det istället mer vanligt att sammankoppla ämnesplanen, *curriculum* (översikten över en utbildning) med kursplanen, *syllabus* (översikten över en kurs) och kursguiden. En vanligt förekommande term i samband med guidning av kursen och dess upplägg är begreppet *instruction* vilket emellertid är ett vidare begrepp än kursguidning eftersom det även inbegriper all form av instruktion under kursens gång. James Hartley och Ivor K. Davies myntade på 1970-talet begreppet *preinstruction*, då vanligen i formen *preinstructional strategies*, vilket inbegrep all form av förberedande instruktion inför en kursstart med syfte att underlätta för studenten att genomföra kursen (Hartley & Davies 1976).

Den svenska modellen med kursplaner, kursguider och kursvärderingar kan förklaras hänga samman med bologniseringsen av det svenska högskoleväsendet under 2000-talet och kravet på konstruktiv länkning, *constructive alignment* (Elmgren & Henriksson 2010, 569; Johansson *et al* 2012). Men bruket av kursguider är äldre än så i det svenska högskoleväsendet och kan därför inte helt förklaras med bologniseringsen utan bör istället ses som en existerande praktik som anpassades och infogades i bologniseringsens konstruktiva länkning.

Behovet av att bringa ordning i begreppsförvirringen kring kursguider är stort, framför allt ur tre perspektiv. Det första perspektivet är studentens. Det är väsentligt att studenter ska förstå hur kursplanens mål ska nås och vilka principer och undervisningspraktiker som gäller vid det aktuella kurstillfället. En gemensam terminologi underlättar för studenten att jämföra och efterfråga denna typ av guidning för att kunna genomföra sin utbildning på bästa sätt. Det kan även underlätta för studier vid olika institutioner och fakulteter. Kursplaner som heter samma sak överallt är därmed mycket enkla att ta fram och granska för en student, medan kursguider idag på grund av begreppsförvirringen inte är lika enkla att hitta. Det andra perspektivet är lärarens. Det är denne som konstruerar kursguiden och förväntas känna till vad den ska innehålla. Ett gemensamt begreppsbruk underlättar lärares mobilitet mellan kurser, institutioner, fakulteter och universitet vilket i sin tur mynnar ut i bättre förutsättningar för studenterna. Slutligen, det tredje perspektivet är forskarens. Undersökningar och jämförelser av kursguider underlättas av ett gemensamt begreppsbruk. Trots att kursguider är ett så intressant och praktiskt material har dessa inte tidigare varit i fokus i svensk forskning (om ens i internationell forskning). Begreppsförvirringen gör sitt till för att försvåra större och komparativa studier av materialet. Detta har framgått med all tydlighet i denna undersökning. Alla kurser som ges vid Göteborgs universitet guidas på något vis av lärarna för att studenterna ska förstå hur kursplanens mål ska realiseras vid det aktuella kurstillfället, men de olika begrepp som används för guidningen har försvårat för lärare och kursansvariga att förstå vad jag som forskare efterfrågat.

Därför föreslår jag att begreppet *kursguide* införs som ett gemensamt paraplybegrepp för denna typ av kursinstruktion och -guidning. Begreppet ansluter till dess syskonbegrepp *kursplan* och *kursvärdering* och bygger på samma ordbildningsmönster. *Kurs* är i fokus och denna kurs introduceras och presenteras genom en *guide* som ska hjälpa studenten att förstå och ta sig igenom kursen. Begreppet *guide* används på ett liknande sätt i andra sammanhang. Jämför exempelvis med en museiguide som presenterar ett museums utställningar och föremål. En ytterligare konsekvens av begreppet *kursguide* är att det tydligt visuellt och innehållsligt sammankopplar den konstruktiva länkningsen mellan *kursplan* → *kursguide* → *kursvärdering* – en sammankoppling som i student-centrerat lärande och kursutveckling är av central betydelse (Biggs 1999; Biggs & Tang 2007).

Kursguider utgör ett intressant källmaterial som underlag för forskning med dess stora variation och kontinuitet genom decennier av undervisning vid universitet och högskolor. Likväl har detta material sällan beforskats – varken i Sverige eller internationellt. En orsak till detta kan stå att finna i den ovan omnämnda begreppsförvirringen men också i svårigheterna med att forska i ett så diversifierat material eftersom en kursguide kan vara utformad på så många olika sätt. Därmed är denna undersökning något av ett pionjärbete och det har därför varit svårt att förhålla sig till tidigare forskning genom studiens gång. Emellertid har forskning – då främst internationell forskning – gjorts kring material som liknar kursguider och praktisknära instruktioner för hur en kursguide konstrueras finns också att tillgå.²

Material

Varje kurs vid svenska universitet och högskolor har sin egen kursplan och varje kurs introduceras och presenteras på något sätt för studenterna så att dessa vet hur de ska genomföra kursen och nå upp till kursmålen. Denna kursguidning ändras dessutom vanligen inför varje kurstillfälle för att passa aktuellt schema och undervisningssituation. Det finns därmed ett mycket stort antal kursguider att tillgå. För att kunna genomföra denna studie har ett urval av dessa gjorts på ett så systematiskt sätt som möjligt. Grundprincipen har varit att använda en kursguide från varje fakultet vid Göteborgs universitet för att skapa representabilitet.³ Följande kursguider har använts i undersökningen:⁴

Kursguide 1: Sahlgrenska akademien > Apotekarprogrammet > KEM011 Grundläggande kemi I, 15 hp

Kursguide 2: Naturvetenskapliga fakulteten > Kandidatprogrammet i biologi > BIO100 Biologi, baskurs, 60 hp

Kursguide 3: Humanistiska fakulteten > Kandidatprogrammet i kultur > KVL110 Kulturstudier, grundkurs, 30 hp

Kursguide 4: Konstnärliga fakulteten > Kandidatprogrammet i design > DEKVK1 Design – Verktyg och kommunikation I, 30 hp

Kursguide 5: Samhällsvetenskapliga fakulteten > Europaprogrammet > EU1110 Introduktion till Europakunskap, 15 hp

Kursguide 6: Handelshögskolan > Handelshögskolans ekonomiprogram > EP1020 Introduktion till global ekonomi, 7,5 hp

2 För en mer utförlig forskningsöversikt hänvisas till rapporten Aldrin 2012.

3 Lärarutbildningsnämnden har räknats bort från urvalet då den dels inte räknas som fakultet vid Göteborgs universitet och dels har delegerat ansvaret för program och kurser till institutioner över hela Göteborgs universitet.

4 För en detaljerad genomgång av undersökningsmaterialet hänvisas till rapporten Aldrin 2012.

Kursguide 7: Utbildningsvetenskapliga fakulteten > Hälsopromotionsprogrammet > IDG232 Hälsopromotion, introduktionskurs, 7,5 hp

Kursguide 8: IT-Fakulteten > Datorvetenskapligt program > DIT440 Introduktion till funktionell programmering, 7,5 hp

Teorier bakom bruket av kursguider

Varför behövs en kursguide för att underlätta undervisningen på en kurs och hjälpa studenten att nå kursmålen? Denna fråga är central i studiet av kursguider. Dessa guider finns inte där bara av en slump utan har formulerats och använts utifrån tankar om att det gynnar undervisningen.

En grund till detta synsätt står att finna i en studie av David P. Ausubel från 1960-talet av studenters förmåga att lära sig ord med och utan hjälp av introduktion. Ausubel konstaterade att förförståelsen påverkade i hög grad tillgängliggörandet av de nya orden (Ausubel 1960; Ausubel 1963). Ausubel pekade på att *advanced organizers* (vilket kan översättas med introducerande kommentarer till kurslitteraturen) leder till att studenterna vid kursstarten får en förförståelse av vad som ska komma att behandlas och därför har lättare att ta till sig kursinnehållet under kursens gång (Ausubel 1960; Ausubel 1963). Denna syn delas även av de ovan nämnda Hartley och Davies (1976). Emellertid framkom kritik mot Ausubels slutsatser om fördelarna med introducerande kommentarer, något som tydligt framkommer i Buckley R. Barnes och Elmer U. Clawsons översikt från 1975 över 32 studier av *advanced organizers* som visar att förkunskaper inte alltid står i relation till inläringen (Barnes & Clawson 1975). Bakom Ausubel och förespråkarna av instruktioner före en uppgift står ett konstruktivistiskt undervisningsperspektiv som kanske tydligast kommit i uttryck i Jean Piagets antaganden om hur individers föreställningar påverkar förståelse (Piaget 1964). Utifrån Piagets resonemang går det att tolka bruket av kursguider som ett sätt att på förhand medverka till att studenten får specifika föreställningar om det som ska komma att behandlas inom ramen för kursen i syfte att göra det enklare att nå målen för kursen. Denna tolkning skulle kunna beskrivas som en lärandeteoretisk utgångspunkt för bruket av kursguider.

Emellertid är det att gå för långt att mena att orsakerna till bruket av kursguider enbart står att finna i ett konstruktivistiskt synsätt. Kursguidernas inslag av instruktion och krav på vad som krävs av studenten under kursen har tydliga likheter med ett juridiskt tänkande där skriftlighet är att föredra framför muntlighet då det i efterhand är enklare att visa på vad som gäller (och i viss mån överenskommit) när skriftlig dokumentation finns. Utifrån detta synsätt blir kursguiderna praktiska att använda i undervisningen eftersom de i nedtecknad form finns att tillgå under hela kursens gång. Denna tolkning skulle kunna beskrivas som en juridisk-pragmatisk utgångspunkt.

Dessa båda perspektiv torde samspela i bruket och konstruktionen av kursguider tillsammans med andra mer individuella synsätt och personliga erfarenheter hos enskilda lärare.

RESULTAT OCH ANALYS

I analysen av materialet har framför allt två kluster framträtt tydligt, nämligen bruken att använda kursguiden som instruktion och som styrdokument. De båda klustren uppträder i alla kursguiderna och är mer en indelning för att fokusera på olika attityder som samsas i samma kursguider än på separata kursplaner. Båda klustren har en tydlig relation mellan kursplan och kursguide. I fallet kursguiden som instruktion har de satt att förmedla kursplanen på till studenterna en hierarkisk relation mellan de båda texterna. Språk, format och förhållande till

kursplanen är de områden som framträder tydligast i undersökningsmaterialet. Kursguiden som styrdokument handlar om att se både kursplanen och kursguiden som styrdokument utifrån en mer parallell relation. Här framträder istället de luckor som blir tydliga mellan formaliserade kursplaner och behovet av specificitet samt de legala aspekter som uppkommer i och med ett mer styrande innehåll i kursguiden.

Kursguiden som instruktion

De områden som framträtt tydligast i undersökningsmaterialet är språkbruk och tilltal, samt relationer mellan kursguide och kursplan.

Språkbruk och tilltal Två språk används i de studerade kursguiderna: svenska och engelska. I undersökningsmaterialet finns en direkt koppling mellan undervisningsspråk⁵ och språk i kursguiden där det talade språket också återfinns i kursguiden (se tabell 1). I det enda fall där undervisningsspråket är både på engelska och svenska, som i fallet med Kursguide 6, är kursguiden skriven på engelska. Detta kan kopplas till kursguidens roll som informerande och förmedlande av kursplanens mål och innehåll. För att detta ska bli förstått måste kursguidens språk anpassas till det undervisningsspråk som förstås av alla studenter på kursen, trots att viss undervisning även sker på svenska (hur läraren hanterar detta dilemma framkommer emellertid inte i kursguiden).

Tabell 1. Kursguidernas språk

Kurs	Kursguidespråk	Primärt undervisningsspråk
KEM011 Grundläggande kemi I, 15 hp (Kursguide 1)	Svenska	Svenska
BIO100 Biologi, baskurs, 60 hp (Kursguide 2)	Svenska	Svenska
KVL110 Kulturstudier, grundkurs, 30 hp (Kursguide 3)	---	Svenska
DEKVK1 Design – Verktyg och kommunikation I, 30 hp (Kursguide 4)	Svenska	Svenska
EU1110 Introduktion till Europakunskap, 15 hp (Kursguide 5)	Svenska	Svenska
EP1020 Introduktion till global ekonomi, 7,5 hp (Kursguide 6)	Engelska	Svenska och engelska
IDG232 Hälsopromotion, introduktionskurs, 7,5 hp (Kursguide 7)	Svenska	Svenska
DIT440 Introduktion till funktionell programmering, 7,5 hp (Kursguide 8)	Engelska	Engelska

Två typer av tilltal används i kursguiderna, närmare bestämt opersonligt och personligt tilltal. Det opersonliga tilltalet kännetecknas av avsaknad av mottagare och är det vanligaste tilltalet

5 Information om undervisningsspråk framgår i kursplanerna där det anges om något annat språk än svenska är undervisningsspråk.

6 --- = kursguide saknas.

i vetenskapliga texter och norm för tilltal i kursplaner. Kursguiderna består till största del av denna tilltalsform, något som kan spåras till läraren som producent av vetenskaplig prosa och den nära länkningen till kursplanen. Ett exempel på denna form står att finna i Kursguide 5:

Förutom handbokslitteratur och fördjupande urval och artiklar läses källtexter som skrivits i och därför direkt knyter an till de historiska perioder som behandlas. (s. 1).

Det personliga tilltalet kännetecknas av att mottagare anges i personliga pronomen. De två förekommande formerna i undersökningsmaterialet är ”vi” och ”du”. När formen ”vi” används riktar den sig till en grupp bestående av både lärare och studenter – antingen den enskilde studenten eller hela studentgruppen. Ett exempel på ”vi”-tilltal står även det att finna i Kursguide 5:

Vi kommer att behandla Europa som den moderna nationalismens födelseplats, en del av världen präglad av många mindre nationsbildningar, liksom av en kraftig kolonial expansion över den övriga världen. (s. 1).

Tilltal med ”du” finns exempel på i Kursguide 6:

Syftet med kursen är att ge grunderna i hur man arbetar med olika analoga och digitala verktyg för att kommunicera en tydlig identitet med hjälp av bild, typografi, layout och mönster. Kunskaper som du kommer att använda och utveckla regelbundet under utbildningen när du gör bland annat presentationer, reflektioner, rapporter och dokumentationer. Samtidigt får du också en första inblick i designprocessen och i vad det innebär att jobba som designer. (Delkurs 2D design introduktion, s. 1)

Intentionen med det personliga tilltalet torde vara att skapa en känsla av engagemang och inkludering av den tilltänkta adressaten för kursguiden: studenten. Formen ”du” används mer ofta än ”vi” i undersökningsmaterialet och fokuserar också mer på mottagaren än ”vi”. Intentionen torde istället här vara att gå bortom det opersonliga tilltalet och utgå från studentens situation men utan att inkludera läraren i ett gemensamt ”vi”. Intrycket av bruket av personligt tilltal framstår som sporadiskt och inte konsekvent genomfört. Det tycks som om dessa ”du” och ”vi” läggs in i texten slumpmässigt, om än med viss övervikt i passager som behandlar vad studenten förväntas göra. Kanske vill läraren ge intryck av att inte skriva i den mer traditionella opersonliga formen som kan anses akademisk utan istället skapa ett intryck av intresse för den enskilde studenten. I tre av kursguiderna används personligt tilltal konsekvent genom hela guiderna, nämligen Kursguide 4 där både ”du” och ”vi” används samt Kursguide 1 och Kursguide 8 där enbart ”du” används (dessa båda texter är emellertid mer att betrakta som välkomstbrev än som mer omfattande guider till hur kursen ska genomföras). Genom att blanda de olika formerna blir texten en blandning av opersonlig och personlig, som exemplet ur Kursguide 6 ovan, vilket troligen inte är syftet. Om syftet med de instuckna ”du” och ”vi” är att inkludera studenten så används detta tämligen sporadiskt. Möjligen kan detta tolkas som en konsekvens av att det anses pedagogiskt positivt att inkludera studenten i texten. Emellertid görs detta i undersökningsmaterialet på ett tämligen oreflekterat och inkonsekvent sätt.

Benämningen av kursguiden varierar inom undersökningsmaterialet i de fall det alls anges ett namn på kursguiden. Kursguide 1 kallas för *kursinformation*, Kursguide 4 kallas *kursbeskrivning*, Kursguide 5 kallas *undervisningsplan*, Kursguide 7 kallas *studiehandledning*. Slutligen, Kursguide 6 som är skrivet på engelska kallas *General outcome and basic concepts* vilket kan översättas till *kursmål och grundläggande begrepp*. Kursguiderna 2, 6 och 8 har inga namn på alls.⁷ Här blir den ovan nämnda begreppsförvirringen tydlig.

Relationer mellan kursguide och kursplan Klustret kursguide som instruktion innebär att kursguiden står i beroendeställning till kursplanen. Det är i kursguiden som studenten får veta hur kursplanens mål ska uppnås och hur kursen ska genomföras i realiteten (Biggs 1999; Biggs & Tang 2007; Johansson *et al* 2012). På grund av detta hierarkiska förhållningssätt är det av vikt att undersöka vilka relationer som etableras mellan de båda texterna.

I en frekvensanalys (genomförd i datoranalysprogrammet Nvivo) av de vanligaste orden i kursguiderna respektive kursplanerna (inom varje kurs och inte över materialet som helhet) framkommer inga direkta skillnader. Detta kan tyckas förvånande eftersom de båda texterna är olika till syfte och tilltal, men de innehållsbegreppsliga ord (främst substantiv och adjektiv) som förekommer mycket frekvent i kursplanen förekommer också i likartad utsträckning i kursguiden. Likaså förekommer de aktiva verben med likartad frekvens i både kursguide och kursplan. Utifrån detta kan slutsatsen dras att kursguiden som instruktion i stort sett utprepar det som står i kursplanen men fördjupar och förtydligar det – då främst med likartade innehållsmässiga ord och aktiva verb. Ett undantag går att se i materialet, nämligen begreppet ”grupparbete” som förekommer i kursguiden men inte alls i kursplanen (se tabell 2). Här, i relationen mellan kursguide och kursplan, framkommer specificiteten i presentationen och realiseringen av enskilda uppgifter i kursguiden tydligt i relation till kursplanernas avsaknad av motsvarande uppgifter.

Tabell 2. Förekomst av ordet ”grupparbete” i kursguider respektive kursplaner

Kurs	Antal förekomster i kursguiden	Antal förekomster i kursplanen
KEM011 Grundläggande kemi 1, 15 hp (Kursguide 1)	Ingen förekomst	Ingen förekomst
BIO100 Biologi, baskurs, 60 hp (Kursguide 2)	6	Ingen förekomst
KVL110 Kulturstudier, grundkurs, 30 hp (Kursguide 3)	---	Ingen förekomst
DEKVK1 Design – Verktyg och kommunikation I, 30 hp (Kursguide 4)	Ingen förekomst	Ingen förekomst
EU1110 Introduktion till Europakunskap, 15 hp (Kursguide 5)	1	Ingen förekomst
EP1020 Introduktion till global ekonomi, 7,5 hp (Kursguide 6)	Ingen förekomst	Ingen förekomst
IDG232 Hälsopromotion, introduktionskurs, 7,5 hp (Kursguide 7)	Ingen förekomst	Ingen förekomst
DIT440 Introduktion till funktionell programmering, 7,5 hp (Kursguide 8)	Ingen förekomst	Ingen förekomst

⁷ Kursguide 3 inkluderas inte här eftersom den inte existerar i skriftlig form.

Även om frekvensen av ord är likartad är textomfånget vanligen olika mellan kursplan och kursguide i undersökningsmaterialet. Kursplanen, som är formaliserad till innehåll och layout, finns vid Göteborgs universitet i en universitetsgemensam databas (GUBAS⁸) för kursplaner och följer samma mall. Vad gäller kursguiden finns inga motsvarande standardiseringar men är detta till trots vanligen större i omfånget än kursplanen. En orsak till detta kan vara att språket i kursguiden således inte är lika koncist och juridiskt utformat som i kursplanen. En konsekvens av detta är att antalet ord växer.

En skillnad som tydligt framträder mellan kursplanen och kursguiden är inkluderandet av situationsspecifik information som exempelvis lärares kontaktuppgifter. Kursplanens mer formalistiska juridiska ansats har kommit att bli mer generell och situationsneutral för att kunna användas under lång tid och i olika undervisningsformer (exempelvis campus och distans, helfart och halvfart). Kursguiderna i undersökningen däremot är vanligen anpassade till varje kurs specifika behov och till varje specifikt kurstillfälle. De kursguider som skiljer sig från detta mönster är de kursguider som enbart ger en välkomsthälsning (Kursplan 1 och Kursplan 8) eller ger en översikt över kursens generella upplägg (Kursplan 5).

Två attityder till kursplanens textinnehåll går att se i undersökningsmaterialet, nämligen bruket att citera eller inte citera kursplanen i kursguiden (se tabell 3).

Tabell 3. Citat ur kursplan

Kurs	Citerade passager
KEM011 Grundläggande kemi 1, 15 hp (Kursguide 1)	Inga citat
BIO100 Biologi, baskurs, 60 hp (Kursguide 2)	Inga citat
KVL110 Kulturstudier, grundkurs, 30 hp (Kursguide 3)	---
DEKVK1 Design – Verktyg och kommunikation I, 30 hp (Kursguide 4)	Kursmål, examinationskrav
EU1110 Introduktion till Europakunskap, 15 hp (Kursguide 5)	Kursmål
EP1020 Introduktion till global ekonomi, 7,5 hp (Kursguide 6)	Inga citat
IDG232 Hälsopromotion, introduktionskurs, 7,5 hp (Kursguide 7)	Inga citat
DIT440 Introduktion till funktionell programmering, 7,5 hp (Kursguide 8)	Inga citat

Som det framgår i tabell 3 citeras kursplanen enbart i en kursguide (Kursguide 4) medan de andra skriver om kursplanens formuleringar till mer utförliga formuleringar med specifik information om hur och när. Dessa två attityder kan möjligen spåras till olika syn på behovet för studenten att läsa kursplanen alternativt om det räcker med kursguiden. Att citera kursplanen ger även auktoritet i särskilt känsliga delar som examination och kursmål – vilka är de citerade delarna i Kursguide 4. Detta behov av att skapa auktoritet kan möjligen spåras i synen på

8 GUBAS = Göteborgs universitets kursplanedatabas.

kursguiden som mer informell än den formella kursguiden som styrdokument och därmed ett behov att auktorisera kursguidens krav och instruktioner. En motsvarande strategi står att finna i Kursguide 5, där Högskoleförordningen citeras om disciplinära åtgärder och konsekvenser gentemot studenter som inte följer de av Europaprogrammet framtagna regler kring självständig examination som presenteras i kursguiden. Den sistnämnda mer specifika instruktionen kring regler för examination leder även mot det andra av de två klustren som iakttagits i undersökningsmaterialet, nämligen det att använda och betrakta kursguiden som styrande guide och inte bara som beskrivande guide.

Kursguiden som styrdokument

Det andra klustret som framträtt i undersökningen är att använda kursguiden som styrdokument. Kursguiden är ett mindre formellt dokument än kursplanen men kan anses ha ett prejudicerat tolkande av kursplanen åt studenten av den kursansvarige läraren. Att betrakta kursguider som styrdokument ger tillgång till de metodologier som utvecklats för analys av pedagogiska styrdokument såsom kursplaner och läroplaner. De två mest framträdande aspekterna i undersökningen inom detta kluster är komplettering av kursplanens information samt rättssäkerheten i den enskilde lärarens eller lärarlagets krav och instruktioner för det specifika kurstillfället.

Komplettering av kursplanens information I takt med att kursplaners utformning blir allt mer formaliserad och tolkas som ett juridiskt dokument lämnas allt mindre utrymme för specificitet och kursindividualitet. Likväl kvarstår behoven av att redogöra vad som gäller för en kurs, både till det generella innehållet och målen, men även hur detta ska realiseras och examineras vid det aktuella kurstillfället. Vid Göteborgs universitet har GUBAS implementerats med en specifik kursplanemall som alla kurser på hela universitetet måste använda (*Föreskrifter för kursplan och kursplanemall* 2009). På så sätt ökar kvaliteten i kursplanerna vad gäller de generella aspekterna och även transparensen kring mål och innehåll, men de distanseras också från själva undervisningen. Behovet att komplettera kursplanen blir därmed trängande. Så länge det gäller information som inte står i kontrast med kursplanens information finns egentligen ingen konflikt men i flera av kursplanerna som ingår i undersökningsmaterialet har författarna till kursplanerna gått längre och kompletterar kursplanen med information i kursguiden som går bortom kursplanens mål- och innehållsformuleringar. För att känna till vad en specifik kurs innehållit och hur detta examinerats måste därför många gånger både den generella kursplanen och den situationsspecifika kursguiden tas i beaktning. En relation mellan generell och specifik har därmed uppkommit som präglar inte bara själva kursen utan även värderingen av den.

Det kanske tydligaste exemplet på relationen generell-specifik är situationsinformationen som finns i kursguiderna. Där specificeras när och hur examinationen ska ske, något som inte behöver informeras om i kursplanen. Här är ett exempel på detta ur Kursguide 5.

Ur *kursplanen*: För kursen kan både muntlig och skriftlig examination förekomma. Individuell examination skall tillämpas i sådan utsträckning att den ansvarige läraren har inblick i den enskildes studieresultat. Studerande som ej godkänts vid examination har rätt att examineras på nytt för att få godkänt betyg. Studerande som underkänts två gånger i ett visst prov har rätt att begära att annan examinator utses. Skriftlig ansökan ställs till institutionsstyrelsen.

Ur *kursguiden*: För att kursen skall kunna anses som fullgjord krävs att studenten har deltagit vid kursens seminarier och utfört de uppgifter som hör till dessa, samt att han eller hon har skrivit och blivit godkänd på de två hemtentamina som lämnas genomförs [sic!] under kursens gång. För seminarierna (som motsvarar 3 hp) gäller obligatorisk närvaro och aktivt deltagande (om seminarierna och de examinerande seminarieuppgifterna, se instruktioner under separat rubrik). Vid frånvaro från ett eller fler av seminarierna krävs att studenten inlämnar en separat komplettering, omfattande **11/2–2 A4-sidors** text. (s. 3, fetstil i original)

I fyra av kursguiderna finns det även information om vad som krävs för att bli godkänd respektive väl godkänd (se tabell 4),

Tabell 4. Information om betygsättning i kursguiden

Kurs	Information om betygssättning
KEM011 Grundläggande kemi I, 15 hp (Kursguide 1)	Nej
BIO100 Biologi, baskurs, 60 hp (Kursguide 2)	Ja, mer utförlig än i kursplanen
KVL110 Kulturstudier, grundkurs, 30 hp (Kursguide 3)	---
DEKVK1 Design – Verktyg och kommunikation I, 30 hp (Kursguide 4)	Ja, samma som i kursplanen
EU1110 Introduktion till Europakunskap, 15 hp (Kursguide 5)	Ja, mer utförlig än i kursplanen
EP1020 Introduktion till global ekonomi, 7,5 hp (Kursguide 6)	Nej
IDG232 Hälsopromotion, introduktionskurs, 7,5 hp (Kursguide 7)	Ja, mer utförlig än i kursplanen
DIT440 Introduktion till funktionell programmering, 7,5 hp (Kursguide 8)	Nej

samt i fem kursguider vilka former för examination som kommer att praktiseras (se tabell 5).

Tabell 5. Information om examinationsformer

Kurs	I kursguiden	I kursplanen
KEM011 Grundläggande kemi 1, 15 hp (Kursguide 1)	[Uppgift saknas]	Skriftlig tentamen, redovisningar
BIO100 Biologi, baskurs, 60 hp (Kursguide 2)	Laborationer, grupparbete, ”transferrable skills”	Laborationer, fältmoment, ”samt andra övningar i grupp som framgår av kursens schema”
KVL110 Kulturstudier, grundkurs, 30 hp (Kursguide 3)	---	Muntlig och skriftlig examination
DEKVK1 Design – Verktyg och kommunikation I, 30 hp (Kursguide 4)	Utställning, gruppdiskussion, workshop, skriftlig tentamen	Gruppdiskussion, workshop, skriftlig tentamen
EU1110 Introduktion till Europakunskap, 15 hp (Kursguide 5)	Hemtentamen, seminarium	”Både skriftlig och muntlig tentamen kan förekomma”
EP1020 Introduktion till global ekonomi, 7,5 hp (Kursguide 6)	Skriftlig tentamen, studiebesök i Göteborg och London	Skriftlig tentamen, studiebesök i Göteborg och London
IDG232 Hälsopromotion, introduktionskurs, 7,5 hp (Kursguide 7)	[Uppgift saknas]	Skriftlig salstentamen, seminarier
DIT440 Introduktion till funktionell programmering, 7,5 hp (Kursguide 8)	[Samma som kursplanen]	Skriftlig tentamen, seminarium

Hur kunskaperna, förmågorna och förståelsen examineras är därmed inte inskrivet i kursplanen utan i kursguiden. Kursguidernas betydelse ökar därmed för att förstå vad som krävs för att nå godkänt respektive väl godkänt betyg.

Rättssäkerhet? Kursplaner vid Göteborgs universitet är formellt godkända och har granskats av personer andra än den/de som skrivit dessa (Föreskrifter för kursplan och kursplanemall 2009). På så vis har kursplanerna genomgått flera steg av kvalitetsgranskning både till innehåll, mål och rättssäkerhet utifrån rådande regelverk för undervisning både nationellt och för det egna universitetet (Högskoleverket 2008; Rättigheter och skyldigheter 2010). Studentrepresentanter har även funnits med i denna gransknings- och beslutsprocess för att säkerställa kvalitet och rättssäkerhet ur ett studentperspektiv (Policy för studenternas deltagande i Göteborgs universitets verksamhet 2008). Med kursguider förhåller det sig annorlunda. De skrivs av de aktuella lärarna på kursen (eller omarbetas från tidigare versioner av andra undervisande lärare) och presenteras som gällande vid kursstarten. Det finns ingen granskning av kursguider motsvarande den för kursplaner. Om kursguiden enbart förhåller sig introducerande till kursplanen behövs det heller inte, men om kursguiden blir till ett styrdokument i kursen finns uppenbara risker för rättssäkerhetsproblem. Ett exempel på inkludering av juridisk text finns i Kursguide 5 som inkluderar riktlinjer för disciplinåtgärder utan någon hänvisning till formellt beslut vid institutionen utöver Högskoleförordningen (se även tidigare diskussion under Kursguider som instruktion).

Regler för självständigt utförda examinationer

Grundläggande för självständigt utförda examinationer är att studenterna uppmuntras till att uppvisa ett självständigt och kritiskt tänkande. Möjligheterna att avgöra när studenterna framgångsrikt uppnått detta mål underlättas genom att vissa grundläggande regler följs. För Europaprogrammet vid Göteborgs universitet gäller därför följande regler för självständigt genomförda examinationer (till exempel hemtentamen, övningsuppgift, grupparbete med mera):

I det fall ansvarig lärare inte ger andra instruktioner:

- skall kurslitteraturen ligga till grund för den genomförda uppgiften.
- skall det tydligt framkomma vilket material som nyttjas för uppgiften. Detta gäller även det material som studenten själv tidigare framställt.
- skall material, med undantag av tydligt utmärkta citat, aldrig återges utan att studenten väsentligt omarbetat detta. Det skall alltid finnas en referens till sådant omarbetat material. Denna regel gäller även för sådant arbete som studenten själv tidigare framställt.
- skall studenten genomföra examinationsuppgiften självständigt. Det innebär att studenterna får diskutera med varandra. Studenterna får emellertid, till exempel, inte skriva av varandra eller gemensamt arbeta fram de skriftliga produkterna.

I det fall en student skulle bryta mot någon av de ovanstående reglerna gäller enligt Högskoleförordningen (1993:100, 10 kap.) att

1 § Disciplinära åtgärder får vidtas mot studenter som:

1. med otillåtna hjälpmedel eller på annat sätt försöker vilseleda vid prov eller när en annan studieprestation skall bedömas,
2. stör eller hindrar undervisning, prov eller annan verksamhet inom ramen för utbildningen vid högskolan

De disciplinära åtgärderna är varning och avstängning. Notera att: ”En avstängning räknas alltid som ett avbrott i studierna, t.ex. när det gäller rätt att få studiemedel. Den som avstängts från undervisningen är i princip återbetalningsskyldig av studiemedel för den tid som avstängningen avser. Universitetet underrättar CSN om dylika beslut. Observera att vissa former av fusk faller under brottsbalken och kan medföra åtal (till exempel urkundsförfalskning, osant intygande).” Fråga gärna om du är osäker på något! (s. 3–4, fetstil förf. egen och motsvarar rubrik i originalet).

I Kursguide 2 infogas en passage om krav om kårobligatoriumsomb som direkt strider mot rådande svensk lagstiftning och som inte längre krävs för studier vid svenska universitet och högskolor från och med 1 juli 2010 (Regeringskansliet 2010:25–26 (se även prop. 2008/09:154; bet. 2008/09:Ub14; rskr. 2008/09:275; SFS 2009:766–768)):

Vid tentamen skall alla visa upp id-kort och kvitto på betald kåravgift. (s. 2, fetstil i original)

Passagen är med största sannolikhet en kvarleva från tiden före kårobligatoriets avskaffande. Det är besynnerligt att inget gjorts åt detta ännu, två år senare.

Vilken legal status har en kursguide och vilka möjligheter finns att granska och kritisera en sådan styrande kursguide? Denna fråga är central i förståelsen och bruket av denna typ av kursguider. Svaret tycks långt borta då det inte enbart handlar om juridik utan även om pedagogiska och didaktiska bedömningar i form av undervisningsätt och situationsspecifika bedömningar om vilka bedömningsformer som passar för den aktuella kursens studenter. Klart är, emellertid, att en styrande kursguide är svårare att kvalitetsgranska och bedöma än en kursplan. Kursplanens mer generella form lämpar sig för denna typ av granskning medan kursguidens specifika form som för varje kurstillfälle ändras och anpassas är svårare för omfattande kvalitetsgranskningar.

SAMMANFATTANDE SLUTSATSER

Syftet med denna artikel har varit att kartlägga kursguider vid Göteborgs universitet. Det är möjligt att identifiera två kluster kring bruket av kursguider vid Göteborgs universitet.

Det ena klustret – kursguider som instruktion – kan iakttas i språkbruket och tilltalet, samt relationerna mellan kursguide och kursplan. Språkbruket och tilltalet i kursguiderna liknar det som används i kursplanerna, där studenten refereras till i opersonligt tilltal men i några av kursguiderna används istället ett tilltal som antingen inkluderar studenten med i ett ”vi” eller riktar sig direkt till den enskilde studenten med ett ”du”. Relationerna mellan kursguide och kursplan är nära. Det fokus som ligger i kursplanerna på innehåll och mål återfinns även i kursguiderna. Den stora skillnaden är att medan kursplanerna är generella och obundna till tid och undervisningsform är kursguiderna specifika och tidsbundna till varje unikt kursomgång.

Det andra klustret – kursguider som styrdokument – fokuserar på det glapp som finns mellan kursplanernas formaliserade och standardiserade texter och kursguidernas närhet till kurstillfälle och realisering av kursmål och innehåll. Kursguiden styr kursens form och krav på ett sådant sätt att det går bortom kursplanernas krav, särskilt i de fall då mer generaliserande examinationsformuleringar används i kursplanerna och där en tidigare erfarenhet av genomförande av kursen lett till vissa specificeringar kring krav för examination. Ett problem uppstår emellertid i detta sammanhang gällande rättssäkerhet då en kursguide inte granskas på samma sätt som en kursplan. Dess legala ställning därmed blir problematisk. Men att formalisera kursguidekonstruktionen med granskande instanser som är fallet med kursplaner, skulle distansera kursguiden från undervisningspraktiken på samma sätt som kursplanen kommit att bli. Kanske är det trots allt bättre att låta kursguiden vara mindre juridisk till form och innehåll men att samtidigt se till att universitetslärarna har god högskolepedagogisk kompetens att bedöma behovet av specifik och praktisknära instruktion och styrning.

Ytterligare bör nämnas det skriande behovet av en gemensam benämning på kursguider då den stora variationen på denna typ av instruktion förvirrar för studenter, lärare och forskare samt minskar möjlighet till förflyttningar mellan institutioner och utbildningar och försvårar forskning på materialet. Därför föreslås att termen *kursguide* ska användas för att beskriva denna typ av kursinstruerande och guidande text.

REFERENSER

Källor

Kursplaner är hämtade från GUBAS: <http://kursplaner.gu.se/svenska/XXX.pdf> (ersätt XXX med kurskoden).

Kursguider (information inom parentes syftar på filnamnet alt. webbadress):

Kursguide 1 KEM011: *Välkommen till kurs KEM011!* (<https://gul.gu.se/courseId/49225/content.do?id=17540936>)

Kursguide 2 BIO100: *SCHEMA och KURSINFORMATION preliminärt* (Kursinformation och schema, Cell- och molekylärbiologi, BIO100, BIO105, Ht 11.pdf)

Kursguide 3 KVL110: [kursguide existerar ej]

Kursguide 4 DEKVK1: a) DEKVK1, Programkurs: DESIGN, VERKTYG OCH KOMMUNIKATION, 30 hp, DELKURS: 15 HP – 2D design introduktion (kursbeskrivning 2D-intro.pdf), b) DEKVK1, Programkurs: DESIGN, VERKTYG OCH KOMMUNIKATION, 30 hp, DEL AV DELKURS: 3d design introduktion (Kursbeskrivning 3D intro.pdf)

Kursguide 5 EU1110: *INTRODUCTION TO THE GLOBAL ECONOMY: Part 1 General outline and basic concepts* (EP T1 part 1 Alvstam 110901.pdf)

Kursguide 6 EP1020: *UNDERVISNINGSPLAN* (Undervisningsplan introkurs EP11.pdf)

Kursguide 7 IDG232: *Introduktion till hälsopromotion* (Studiehandledning IDG232.doc)

Kursguide 8 DIT440: *Introduction to Functional Programming* (<http://www.cse.chalmers.se/edu/year/2010/course/TDA555/>)

Samtliga kursguider finns i digital form hos författaren.

Litteratur

Aldrin, V. (2012). *Kursguiden som instruktion och styrdokument: Konstruktioner och bruk av kursguider vid Göteborgs universitet*. PIL-rapporter 2014:04. Göteborg: Enheten för pedagogisk utveckling och interaktivt lärande, Göteborgs universitet. <<http://hdl.handle.net/2077/29380>>, hämtad 2012-08-21.

Ausubel, D. (1960). "The Use of Advance Organizers in the Learning and Retention of Meaningful Verbal Material". I: *Journal of Educational Psychology* 51, s. 267–272.

Ausubel, D. (1963). *The Psychology of Meaningful Verbal Learning*. New York: Grune & Stratton.

Biggs, J. (1999). "What the Student Does: Teaching for Enhanced Learning". I: *Higher Education Research & Development* 18(1), s. 57–75.

Biggs, J. & Tang, C. (2007). *Teaching for Quality Learning at University: What the Student Does*. London: Open University Press.

Buckley, R. B. & Clawson, E. C. (1975). "Do Advance Organizers Facilitate Learning? Recommendations for Further Research Based on Analysis of 32 Studies". I: *Review of Educational Research* 45(4), s. 637–659.

Elmgren, M. & Henriksson, A-S. (2010). *Universitetspedagogik*. Stockholm: Norstedts.

Föreskrifter för kursplan och kursplanemall (2009). Styrdokument Dnr G 25 5247/06. Göteborgs universitet. <http://www.styrdokument.adm.gu.se/digitalAssets/1273/1273067_Kursplaner.pdf>, hämtad 2012-04-27.

Hartley, J. & Davies, I. K. (1976) "Preinstructional Strategies: The Role of Pretests, Behavioral Objectives, Overviews and Advance Organizers". I: *Review of Educational Research*, Spring U6(2), s. 239–265.

Högskoleverket (2008). *Rättssäker examination*. Andra omarbetade upplagan. Rapport 2008:36 R. Stockholm: Högskoleverket. <<http://www.hsv.se/download/18.5dc5cfca11dd92979c480001361/0836R.pdf>>, hämtad 2012-04-27.

Johansson, P., Norman, M., Fogelberg, K. & Petersson, B. (2012). *Kursvärderingar och konstruktiv länkning. En vägledning för utformning av kursvärderingar post-Bologna*. PIL-rapport 2012:02. Göteborg: Enheten för pedagogisk utveckling och interaktivt lärande, Göteborgs universitet. <<http://hdl.handle.net/2077/28881>>, hämtad 2012-04-26.

- Piaget, J. (1964). "Development and Learning". I: *Journal of Research in Science Teaching* 2(3), s. 176–186.
- Policy för studenternas deltagande i Göteborgs universitets verksamhet.* (2008). Styrdokument Dnr A11 2825/08. <http://www.styrdokument.adm.gu.se/digitalAssets/1268/1268096_PolicyStudentmedverkan.pdf>, hämtad 2012-04-27.
- Regeringskansliet (2010). *Viktigare lagar och förordningar inför halvårsskiftet 2010.* <<http://www.regeringen.se/content/1/c6/14/85/35/aa96ae40.pdf>>, hämtad 2012-04-27.
- Rättigheter och skyldigheter: Regelsamling för studier vid Göteborgs universitet.* (2010). Fastställd av rektor februari 2010. <http://www.gu.se/digitalAssets/1299/1299480_regelsamling_svensk.pdf>, hämtad 2012-04-2

